

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2000 metai

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2001

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2000

VILNIUS 2001

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2000

VILNIUS 2001

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Algirdas GIRININKAS

Lietuvos istorijos institutas

Vytautas MERKYS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Vacys MILIUS

Lietuvos istorijos institutas

Edmundas RIMŠA (pirm. pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Antanas TYLA

Lietuvos istorijos institutas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.crosswinds.net/~istorija/lim.html>

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-780-41-1

© Lietuvos istorijos institutas, 2001

© Straipsnių autoriai, 2001

ALGIMANTAS KATILIUS

SUMANYMAI ĮSTEIGTI ROMOJE KOLEGIJĄ RUSIJOS IMPERIJOS KATALIKŲ DVASININKAMS XIX A. PABAIGOJE – XX A. PRADŽIOJE

Įvadas

Jau kartą teko rašyti panašiu klausimu¹, bet šiame straipsnyje paliestas tik Lietuvių kolegijos Romoje idėjos atsiradimas. Dabar, suradus naujos archyvinės medžiagos, norisi plačiau pakalbėti apie Rusijos valdžios ir kitus sumanymus įsteigti Romoje kolegiją, kurioje būtų galėję gyventi ir Romos aukštosiose mokyklose studijuoti iš Rusijos imperijos kilę katalikų dvasininkai.

Į tokias kunigų aukštąsias studijas Rusijos valdžia žiūrėjo nepasitikėdama ir netgi priešiskai. Dėl šios priežasties per visą XIX a. iki pat 1905 m. labai nedaug katalikų kunigų oficialiai buvo išleista studijuoti užsienio universitetuose. Kunigai vis tiek vykdavo į užsienį ir ten studijuodavo: iš pradžių slapta, o vėliau buvo išleidžiami oficialiai. Tad kunigų studijų Romoje ir kitų šalių universitetuose problema vienaip ar kitaip egzistavo ir valdžios institucijos šios problemos negalėjo nematyti.

Istoriografijoje specialiai nėra rašyta apie sumanymus įsteigti Romoje kolegiją, kad ten galėtų studijuoti katalikų kunigai bei klierikai iš Rusijos imperijos. Tik tyrinėjimuose, skirtuose Vatikano ir Rusijos santykiams aptarti, paliečiama ir kolegijos problema. 1958 m. pasirodė M. Šeinmano veikalas², po trejų metų išleista vokiečių tyrinėtojo E. Winterio knyga: „Rußland und die Slavischen Völker in der Diplomatie des Vatikans“, kuri greitai buvo išversta į rusų kalbą³. Abiejuose darbuose naudotasi pirminiais šaltiniais iš Rusijos užsienio politikos archyvo.

¹ A. Katilius, Lietuvių kolegija Romoje: kada kilo idėja, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* (toliau – *LKMA metraštis*), Vilnius, 1998, t. 13, p. 341–343.

² М. Шейнман, *Ватикан и католицизм в конце XIX – начале XX в.*, Москва, 1958, с. 223, 254–255.

³ Э. Винтер, *Папство и царизм*, Москва, 1964, с. 462–463. Šiame straipsnyje naudojамės vertimu.

Šiame straipsnyje, nesigilindami į Rusijos ir Vatikano diplomatinių santykių kontekstą, pabandysime į kolegijos Romoje problemą pažvelgti kunigų aukštųjų studijų Vakarų Europoje aspektu. Kodėl svarbus toks požiūris? Pačioje Rusijoje XIX a. antrojoje pusėje buvo ribotos galimybės kunigams įgyti aukštąjį teologinį išsilavinimą, nes uždarius Varšuvos dvasinę akademiją vienintelėje Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje tai buvo galima padaryti, bet ten buvo priimamas ribotas auklėtinių skaičius. Dėl to kunigų studijas Vakarų Europos universitetuose galima vertinti kaip alternatyvą Rusijos imperijoje nustatytai teologinių studijų sistemai. Antra, pačios Katalikų Bažnyčios poreikiai. Tai būtų katalikų kunigų elito rengimas pagal Visuotinės Bažnyčios normas, arba, kitaip tariant, kunigų elito formavimas vakarietiška dvasia. Įsteigus kolegiją Romoje, būtų lengviau siekti kunigams aukštojo mokslo, tiksliau, būtų atsiradusi institucija, padedanti kunigams sistemingai studijuoti. Straipsnyje pabandysime atsakyti į tris klausimus. Iš pradžių pažiūrėsime, kaip Rusijos valdžia žiūrėjo į kunigų studijas Vakarų Europoje, ir tai leis geriau suvokti kontekstą. Antroji problema – patys sumanymai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Romoje įsteigti kolegiją iš Rusijos imperijos atvykusiems klierikams ir kunigams. Pabaigoje lieka klausimas, ar buvo bandoma Romoje įsteigti lietuvišką kolegiją.

Nei taip, nei ne

Šis antraštės alogizmas labai tinka išreikšti Rusijos valdžios požiūrį į kunigų studijas užsienio universitetuose bent jau iki 1905 m. Per visą XIX a. nebuvo priimta tokių juridinių dokumentų, kuriais būtų tiesiogiai uždrausta kunigams studijuoti užsienio universitetuose⁴. Tačiau buvo imtasi administracinių priemonių, kurios labai apsunkino išvažiavimą arba privedė prie to, kad kunigai turėjo slapta studijuoti užsienyje.

Kokių priemonių buvo imtasi kunigų studijoms užsienyje apriboti? Pirmiausia oficialų leidimą kunigams vykti į užsienį studijuoti duodavo tik aukščiausios valdžios institucijos. Šiuo atžvilgiu mažiausiai paisyta Bažnyčios poreikių. Apskritai kol kas nepavyko rasti duomenų, kad per XIX a. paskutinius tris dešimtmečius nors vienas kunigas būtų oficialiai valdžios institucijų išleistas studijuoti užsienyje. Antra ribojanti priemonė lietė tuos asmenis, kurie išvykę mokėsi užsienyje ir ten gavo kunigo šventimus. Tokiems asmenims grįžus į Rusiją buvo neleidžiama eiti dvasines pareigas. Ši nuostata glaudžiai susijusi su kunigų (tiksliau būsimų kunigų) siekiu studijuoti užsienio universitetuose ar kitose mokymo įstaigose.

⁴ Teiginį patvirtina ir tai, kad 1904 m. gruodžio 12 d. caro įsakymo Valdančiajam Senatui 6 punkto įgyvendinimo priemonių plane iš 11 punktų nebuvo tokio punkto, kur būtų kalbama apie draudimą kunigams vykti studijuoti į užsienį. (Plačiau žr.: *Rusijos valstybinis istorijos archyvas Sankt Peterburge* (toliau – *RVIA*), f. 821, ap. 125, b. 3056, l. 1–2; *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 1671, ap. 4, b. 183, l. 4–12.)

Ar ši priemonė buvo teisiška? Visoje Rusijos imperijos teritorijoje nebuvo galiojančio įstatymo, draudžiančio užsienyje studijavusiems ir ten šventimus gavusiems kunigams eiti pareigas, išskyrus Kaukazą. Užsienyje studijavusių ir ten iššventintų Romos ir armėnų katalikų dvasininkų skyrimą dirbti Kaukaze reguliavo pora specialių caro paliepimų (повеления), pasirodžiusių 1886 m. sausio 16 d. ir 1890 m. vasario 22 d.⁵ Remdamasi šiais paliepimais, Vidaus reikalų ministerija paprastai atmesdavo prašymus, kad užsienyje studijavę ir ten iššventinti kunigai būtų skiriami dirbti Kaukaze. Išimtys iš šios taisyklės buvo daromos tik retkarčiais ir kiekvienu atveju gavus caro pritarimą.

Visoje kitoje Rusijos imperijos dalyje nors nebuvo specialaus nurodymo kaip Kaukazui, bet praktiškai laikytasi tos pačios taisyklės. Draudimui pateisinti buvo surastas netiesioginis juridinis pagrindas veikiančiose įstatymų nuostatose, t. y. įstatymų sąvade. Iš įstatymų apie civilinę tarnybą buvo remiamasi 3 tomo pirmos dalies pirmo skyriaus 15 straipsnio formuluote: „Rusijos jaunuomenė nuo dešimties iki aštuoniolikos metų amžiaus privalo būti auklėjama tėvynės mokymo įstaigose ar bent savo namuose prižiūrima tėvų ir globėjų, bet visada Rusijoje. Kitokiu atveju netenka teisės užimti civilinę tarnybą. Išimtys iš šios taisyklės gali būti leidžiamos tik esant kokiam nors svarbiai priežastiai ir ne kitaip, kaip carui leidus“⁶. Labai jau bendro pobūdžio reikalavimas, bet juo buvo vadovaujama sprendžiant aptariamąsias užsienyje studijavusių ir ten iššventintų kunigų įdarbinimo problemas. Tačiau vien tuo nepasiribota, t. y. buvo remiamasi įstatymų nuostatomis apie dvasines mokymo įstaigas⁷ ir luomus⁸.

Suprantama, čia pateikti duomenys yra grynai juridinio pobūdžio ir panašūs į „kortų namelį“. Konkrečiais atvejais vykdavo ilgas abiejų pusių susirašinėjimas ir argumentų ieškojimas. Bet apie tai šį kartą nekalbėsime.

⁵ Apie draudimą Romos ir armėnų katalikų dvasininkams, studijavusiems užsienyje ir ten gavusiems šventimus, skirti pareigas. Vidaus reikalų ministerijos projektas, skirtas Valstybės tarybai. [1905 m.], *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3298, l. 139. Šis dokumentas paskelbtas: A. K a t i l i u s, Į Vakarų Europos katalikų universitetus ne studijuoti, bet gydytis?, *LKMA metraštis*, Vilnius, 2000, t. 16, p. 200–228. Dokumentas atsirado vykdant caro 1904 m. gruodžio 12 d. įsakymo 6 punktą.

⁶ *Свод законов Российской империи*, t. 3: *Уставы о службе гражданской*, Спб., 1896, c. 13. Ši nuostata priimta 1831 m. Plg. A. K a t i l i u s, Į Vakarų Europos..., p. 159, 216.

⁷ *Свод законов Российской империи*, t. 11, ч. 1: *Уставы духовных дел иностранных исповеданий*, Спб., 1896, c. 29–30, 109, 110 straipsniai. Pirmajame iš jų rašoma: „Romos katalikų jaunuomenei, norinčiai atsidėti dvasiniam pašaukimui, lavinimui įsteigta Romos katalikų vyskupijose seminarijos ir Sankt Peterburgo mieste šios tikybos akademija“.

⁸ *Свод законов Российской империи*, t. 9: *Законы о состояниях*, Спб., 1876, c. 88, 418 straipsnyje sakoma: „a) Įstoti į dvasininkų luomą ir mokymo įstaigas, kuriose jie rengiami, leidžiama vyskupijos vyresnybei atitinkamai susizinojus su vietos gubernatoriumi. Šis, jeigu išvelgs priėmimo pažeidimą, daro dėl šio dalyko įstatymais paremtą sprendimą ir praneša apie tai vidaus reikalų ministrui. b) Šiam reikalui tinkamai prižiūrėti vyskupijų vyresnybės privalomai įpareigojamos kas metai vietos gubernatoriams teikti smulkius vardinius sąrašus apie visus jų žinybų dvasininkus ir jų nuolatinę buvimo vietą“.

Susidariusi padėtis Katalikų Bažnyčios hierarchus ir kai kuriuos asmenis vertė ieškoti išeičių, nes išsilavinusių kunigų labai trūko. (Prisiminkime, kad Peterburge galėjo studijuoti tik limituotas skaičius kunigų). Ne vieno to laikotarpio kunigo biografijoje į akis krinta pasikartojantis faktas, kad, nebaigus mokslo kurioje nors iš Rusijos imperijoje esančių kunigų seminarijų, būdavo vykstama į užsienį ir ten studijuojama, o šventimai suteikiami sugrįžus. Pasirodo, kad tokiu būdu būsimi kunigai buvo siunčiami studijuoti į užsienį (formalus anksčiau aptartų nuostatų nepažeidimas). Ir tai daugiau daryta Lenkijos Karalystėje, nes dėmesį į šią situaciją atkreipė būtent Varšuvos generalgubernatoriai.

1887 m. Varšuvos generalgubernatorius Josifas Gurko išsiuntinėjo aplinkraštį Lenkijos Karalystės katalikų vyskupijoms, išskyrus Plocko vyskupiją⁹. Į pastarosios vyskupijos vyresnybę kreiptasi atskirai. Šiame aplinkraštyje konstatuojama, kad vienos Lenkijos Karalystės vyskupijos du seminarijos auklėtiniai, dėl sveikatos gavę keliems mėnesiams atostogų gydytis užsienyje, ten pasiliko kelerius metus ir gyveno Romoje, kur studijavo teologiją¹⁰. Toliau generalgubernatorius perspėjo vyskupijų vyresnybę, kad panašūs dalykai ateityje nepasikartotų. Priešingu atveju seminarijų auklėtiniai, be vyriausybės leidimo išvykę studijuoti į užsienio dvasines mokymo įstaigas, neteks visam laikui teisės gauti savame krašte kokias nors dvasines pareigas¹¹. Įspėjimas grasinantis ir griežtas, bet negalėjo sustabdyti jau prasidėjusių slaptų teologinių studijų užsienyje proceso. Antai 1894 m. buvo išleistas Varšuvos generalgubernatoriaus barono Nikolajaus Medemo aplinkraštis Lenkijos Karalystės gubernatoriams¹².

⁹ Apie draudimą seminarijų auklėtiniams stoti į užsienio dvasines mokymo įstaigas. Nr. 2037. 1887 11 17, *Сборник циркуляров б. Наместника Царства Польского и варшавских генерал-губернаторов по ведомству духовных дел иностранных исповеданий*, Варшава, 1899, с. 95.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat.

¹² Apie stebėjimą, ar kandidatai į seminarijas nesimokė užsienyje. Nr. 900, 964 ir 972. 1894 05 06, ten pat, p. 86–87. Šiame aplinkraštyje rašoma: „Pagal patikimus gandus, pasirodo, kad šio Krašto Romos katalikų vyskupai, neturėdami galimybės atvirai siųsti seminarijų auklėtinius į Romą studijuoti tenyščiam katalikų universitete ir auklėti vadinamojoje „Collegium Polonicum“ [Lenkų kolegijoje], imasi tai įgyvendinti prasilenkdami su įstatymu, slapta.

Numatytas asmuo kokių nors pretekstu pašalinamas iš seminarijos ir jau kaip privatus asmuo gauna užsienio pasą, važiuoja metams, kartais ir ilgesniam laikui į Romą ir sugrįžęs vėl stoja į tą pačią arba kitą seminariją, kur ir baigia mokslą. Jis laikomas nepastebėtu kur nors nusižengusiu.

Galimybė tokiu keliu apeiti egzistuojančias įstatymų normas pašalinti nuolankiai prašau Jūsų [kreipimasis į konkretų gubernatorių] prieš duodant sutikimą naują auklėtinį priimti į seminariją nuodugniai patikrinti, ar nebuvo toks asmuo anksčiau kurioje nors katalikų dvasinėje seminarijoje ir jeigu mokėsi, ar nevyko po to į užsienį, kuo užsiėmė palikęs seminariją, jeigu į užsienį nevažiavo, ir duoti sutikimą priimti tik tuos kandidatus, kurių praeitis nekelia nė mažiausios abejonės.

Be to, aprūpinant užsienio pasu kokį nors auklėtinį kurioje nors katalikų dvasinėje seminarijoje ir išėjusį iš jos, nuolankiai prašau apie visa tai pranešti šio krašto gubernatoriams ir pristatyti generalgubernatoriui“.

Vėliau šis generalgubernatoriaus reikalavimas papildytas naujais nurodymais¹³. Tačiau ką tik aptartos priemonės ne visada davė norimus rezultatus¹⁴. Aukštas pareigas ėjęs Varšuvos pareigūnas konstatavo, kad pagal 1887 m. Varšuvos generalgubernatoriaus J. Gurko aplinkraštį taikytos priemonės dažnai neduodavo laukiamų rezultatų, t. y. gavę leidimą užsienyje gydytis, seminaristai ten studijuodavo teologijos mokslus. Kartais tik atsitiktinai išaiškėdavo, kad vienas ar kitas kurios nors seminarijos auklėtinis slapta studijuodavo užsienyje. Rašte pateikiamas pavyzdys apie Liublino dvasinės seminarijos auklėtinį Janą Nowakowską, kuris iš pradžių buvo išleistas gydytis dviem mėnesiams, o paskui jo buvimas užsienyje pratęstas vieneriems metams. Grįžtant iš užsienio, muitinėje patikrinimo metu atsitiktinai buvo aptiktas dokumentas, kad jis studijavo Romoje. Anot rašto autoriaus, žinoma, aprašytas atvejis ne vienintelis, todėl siūlo imtis priemonių, kad ateityje panašūs faktai nepasikartotų. Ir kaip tokia efektyvi priemonė pasiūlyta ateityje atvesti visus seminarijų auklėtinių prašymus leisti išvykti į užsienį¹⁵. Vidaus reikalų ministras iš esmės tokiam pasiūlymui pritarė¹⁶.

Visai kito lygio problema, kada Rusijoje baigęs kunigų seminariją ir jau išventintas kunigas išvykdavo į užsienį ir ten studijuodavo. Šioje situacijoje jau niekaip nepritaikysi anksčiau aptartus juridinius aktus, t. y. nėra pagrindo tokiam kunigui, grįžus jam po studijų užsienyje, neleisti užimti dvasines pareigas. Šią mintį galima pagrįsti ir archyviniais dokumentais¹⁷. Rašte nurodoma, kad kun. Mykolas Dutkevičius sveikatos pataisymo pretekstu gavo leidimą dviem mėnesiams išvykti į užsienį ir po kiek laiko paprašė pratęsti leidimą dar metams. Bet valdžios institucijas (tiesiogiai Plocko gubernatorių) pasiekė gandai, kad šis kunigas užsienyje ne gydos, o studiuoja. Dėl to Varšuvos generalgubernatorius, pasiremdamas savo pirmtako minėtu 1887 m. lapkričio 17 d. aplinkraščiu, paprašė Kitatikių dvasinių reikalų departamentą pranešti pagal turimas galimybes, ar gauti gandai apie kun. M. Dutkevičių atitinka tikrovę. Kitatikių dvasinių reikalų departamentas, atsakydamas į tokį prašymą, nurodė, kad 1887 m. lapkričio 17 d. Varšuvos generalgubernatoriaus aplinkraštį negalima taikyti asmenims, baigusiems seminarijas ir gavusiems šventimus. Dėl to departamentas negali pateikti duomenų apie užsienyje besimokantį kun. M. Dutkevičių¹⁸.

¹³ Einančio Varšuvos generalgubernatoriaus pareigas A. Petrovo aplinkraštis gubernatoriams ir Varšuvos vyriausiam policmeisteriui. Nr. 2105. Dėl pareigos pranešti vyriausiam krašto viršininkui apie išmestus iš seminarijos auklėtinius, kuriems leistos užsienio atostogos. 1896 10 31, ten pat, p. 94; A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 193.

¹⁴ Einančio pareigas Varšuvos generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui. Nr. 2608. 1901 08 02, *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3037, l. 132–133. Šis raštas atsirado po to, kai paprašyta Seinų vyskupijos seminarijos auklėtinį Voldemarą Slizenį išleisti 6 mėn. į Austriją gydytis.

¹⁵ Ten pat, l. 133.

¹⁶ A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 193.

¹⁷ Varšuvos generalgubernatoriaus kanceliarijos Kitatikių dvasinių reikalų žinybos raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Nr. 2098. 1901 06 26, *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3037, l. 129.

¹⁸ Kitatikių dvasinių reikalų departamento rašto Varšuvos generalgubernatoriaus kanceliarijai juodraštis. Nr. 3466. 1901 07 28, ten pat, l. 30.

Nuo XIX a. devintojo dešimtmečio pradžios ir lietuviškų vyskupijų kunigai pradėjo pamažu važiuoti į užsienį ir ten slapta studijuoti. Šiuo atžvilgiu išsiskyrė Seinų (Augustavo) vyskupijos kunigai: nuo 1883 iki 1905 m. užsienyje studijavo bent 32 šios vyskupijos kunigai¹⁹. Būtinybę važiuoti į užsienį tokie kunigai dažnai motyvavo tuo, kad serga ir ligai gydyti reikalinga užsienio medikų pagalba. Netrukus pagrausėjusios tokio pobūdžio kunigų kelionės į save atkreipė rusų valdininkų dėmesį, ir jie ėmė ieškoti būdų, kaip apsunkinti sąlygas kunigams išvykti į užsienį gydytis ir apskritai važiuoti į užsienį²⁰. Kartais tos priemonės, keliančios šypsena, buvo sunkiai įgyvendinamos. Panašiomis iniciatyvomis vėl pasižymėjo aukščiausieji Varšuvos valdininkai, tik šį sykį dar Lenkijos Karalystės vietininkas feldmaršalas Teodoras Bergas²¹. Vidaus reikalų ministras A. Timaševas šias T. Bergo mintis paskleidė plačiau, t. y. pasiuntė atitinkamus raštus Vilniaus ir Kijevo generalgubernatoriams²². Bet tokio reikalavimo vykdymas, matyt, nelabai buvo naudingas ir dėl to, kad nebuvo galimybių kontroliuoti, kaip kunigai laikosi prisiimtų pasižadėjimų²³.

Ką tik pateiktų faktų analizė rodo, kad aukščiausios ir vietos valdžios institucijų politika kunigų aukštųjų teologinių studijų užsienyje atžvilgiu nebuvo subalansuota. Netgi labiau linkstama į tai, kad kunigų studijos užsienyje būtų griežtai ribojamos arba net visai būtų neįmanomos. Bet kunigai, ypač iš Lenkijos Karalystės, gana intensyviai vykdavo į užsienį ir ten studijuodavo universitetuose. Tokia dviprasmiška situacija negalėjo ilgai tęstis. 1904 m. gruodžio 12 d. buvo paskelbtas caro Nikolajaus II įsakymas Valdančiajam senatui, kurio įgyvendinimas atvėrė galimybes peržiūrėti ankstesnę valstybės politiką Katalikų Bažnyčios atžvilgiu. Įstatymų nuostatoms sureguliuoti pagal 1904 m. gruodžio 12 d. įsakymo 6 punktą Ministrų kabinetas nustatė tvarką ir ją caras patvirtino 1905 m. vasario 11 d.²⁴ Vėliau buvo sudaryta numatytu

¹⁹ Plg. A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 182–183.

²⁰ Ten pat, p. 192–193.

²¹ Konfidencialus T. Bergo raštas vidaus reikalų ministrui Aleksandrui Timaševui. Nr. 461. 1872 05 01/13, *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3036, l. 104–105. Šiame rašte išdėstytas toks reikalavimas: „Turėdamas galvoje neseniai išaiškėjusias Poznanės Romos katalikų dvasininkų intrigas ir jų pastangas įtraukti vietinius kunigus į slaptus santykius su Vatikanu arba su jo agentais, aš manau, kad išleidžiant kunigus atostogų į užsienį būtina reikalauti parašo iš važiuojančių į Vokietiją, taip pat keliaujančių į Belgiją arba Prancūziją per Prūsijos valdas dėl to, kad jie vyks tiesiai į gydymo vietą ir vykdami nedrįs jokia dingstimi važiuoti per Poznanės miestą arba kokią nors kitą prūsiškos Poznanės provincijos vietovę; o iš vykstančių į Austriją dėl to, kad jie keliaus tiesiai į tenykštes mineralinių vandenių gydyklas ir nevažiuos į kitas valstybes. Tokios sąlygos prilygs neabejotinam draudimui vietiniams kunigams siųsti savuosius į abu klerikaliųjų pinklių centrus: į Poznanę ir į Romą“.

²² Ten pat, l. 107–108.

²³ Kitatikių dvasinių reikalų departamento slapto rašto Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijai juodraštis. Nr. 1342. 1900 03 19, ten pat, b. 3037, l. 167.

²⁴ О порядке выполнения пункта шестого именного высочайшего указа от 12 декабря 1904 года. *Собрание узаконений и распоряжений правительства*. Отд. первый, 1905, № 49, с. 541.

darbų programa ir ją įgyvendinti pavesta įvairioms institucijoms²⁵. Šios programos 10 punkte buvo sakoma, kad užsienyje studijavę ir ten išventinti kunigai grįžę negali gauti pareigų. Šiai nuostatai pakeisti ne iš karto buvo pritarta. Vidaus reikalų ministras pateikė projektą, kuriame sakoma: „Rusijos teritorijoje dvasines pareigas neleidžiama suteikti Rusijos piliečiams Romos ir armėnų katalikų dvasininkams, teologinį išsilavinimą gavusiems ir išventintiems užsienyje“²⁶. Svarstymų metu Žemaičių (Telšių) vyskupijos kurija pareiškė, kad šią problemą reikia padalyti į dvi dalis: vienaip turi būti tiems, kurie vien tik užsienyje mokėsi ir ten gavo kunigo šventimus, o kitaip tiems, kurie mokėsi ir į kunigus išventinti Rusijoje ir tik po to studijavo užsienyje²⁷. Nesigilinsime į šios nuostatos svarstymų eigą, tik priminsime viso to rezultatą: 1905 m. gruodžio 26 d. nutarimu buvo pakeista aptariamosios nuostatos formuluotė, pagal kurią užsienyje išsimokslinusiems ir ten išventintiems kunigams gali būti skiriamos pareigos²⁸. Taigi nebeliko formalių civilinės valdžios apribojimų – nesislapstydamas važiuok ir studijuok.

Galimybė gauti leidimą studijuoti užsienyje kunigai gana aktyviai naudojami. Išlikusiais archyviniais duomenimis, 1907–1910 m. į užsienį prašėsi tęsti teologines studijas per trisdešimt kunigų ar dar klierikų iš abiejų arkivyskupijų²⁹. Dažniausiai tokie asmenys būdavo išleidžiami studijuoti užsienyje. Apskritai į užsienį, statistiniais duomenimis, nuo 1905 m. sausio 1 d. iki 1910 m. kovo 1 d. buvo išleisti 456 dvasininkai, iš kurių 43 asmenys į užsienį prašėsi išleidžiami nuo 1 iki 5 metų³⁰. Toks buvimo laikas rodytų, kad jie turėjo vykdyti studijų reikalais, bet kartais leidimo studijuoti buvo prašoma ir pusės metų (pvz., Pranciškus Kuraitis³¹).

Reikėtų prisiminti. Iš to, kas pasakyta, galima padaryti logišką išvadą, kad Rusijos imperijos valdžios institucijoms kunigų studijavimo užsienyje problema buvo gerai žinoma. Iš pradžių buvo galima nekreipti dėmesio į užsienyje studijavusių kunigų gyvenimo sąlygas, bet vėliau ši problema jau pasidarė vieša. Dėl to kolegijos Romoje įsteigimo idėjos svarstymai neatsitiktinai vis atsidurdavo valdininkų darbotvarkėje.

Sumanymai, svarstymai ir visa kita

Pirmas sumanymas įsteigti kolegiją Romoje buvo paties popiežiaus Leono XIII, todėl Rusijos vyriausybė turėjo sureaguoti. Tai sužinome iš Rusijos pasiuntinio

²⁵ Kitatikių dvasinių reikalų departamento aplinkraštis. 1905 03 24, *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3056, l. 1–2. Plg. *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 183.

²⁶ A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 227.

²⁷ Raštas adresuotas Ministrų komiteto pirmininkui. Mašinėraštis, rašytas sufragano vardu, bet neparašytas. B. d., *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 183, l. 12.

²⁸ *Собрание узаконений и распоряжений правительства*. Отд. первый, 1906, № 37, с. 550.

²⁹ Žr.: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3309. Bylos ravadinimas: „Дело поездки за границу римско-католических духовных лиц для продолжения образования 1907–1910“.

³⁰ Ten pat, l. 93.

³¹ Ten pat, l. 55.

(ministro rezidento) Vatikane Aleksandro Izvolskio pranešimų su atpasakotu popiežiaus pasiūlymu steigti Romoje kolegiją iš Rusijos atvykusiems kunigams³².

Atpasakodamas popiežiaus kalbą, A. Izvolskis popiežiui Leonui XIII priskyrė tokias mintis: „Norėdamas įrodyti Imperatoriškajai Vyriausybei, koks svarbus dabar iškeltas klausimas dėl jaunų Romos katalikų dvasininkų mokymo, aš ieškau išeities iš begalinių tarpusavio nesutarimų ir įtarinėjimų, todėl siūlau Jums išbandyti priemonę, jau panaudotą daugelio vyriausybių ir neabejotinai duodančią pačius geriausius rezultatus. Tai čia, Romoje, įsteigti dvasinę kolegiją, kuriai nedarytų įtakos siaurai nacionalistinė lenkų aplinka, būtų Rusijos atstovybės prie Vatikano matoma ir tiesiogiai paties aukščiausio Katalikų Bažnyčios ganytojo prižiūrima. Aš garantuoju ir pažadu Jums, kad auklėjimas ir dėstymas šioje Kolegijoje bus mano nukreiptas į vėžes, griežtai atitinkančias Jūsų teisėtus reikalavimus. Joje ne tik bus sėkmingai dėstoma rusų kalba, bet ir man bus tikras džiaugsmas išgirsti čionai, Vatikane, mokinių disputus rusų literatūros klausimais. Per 5–6 metus atriboti nuo vietos lenkų dvasininkijos poveikio, perauklėti mano propaguojamų aukštų siekių dvasia, šitie jauni žmonės Lenkijoje bus naujas gavinantis pradas ir pavyzdys kitiems dvasininkams“³³.

Turėjo Rusijos valdžios atstovams labai jau patraukliai atrodyti toks pasiūlymas, bet nepasitikėjimą popiežiaus žodžiais pareiškė pats A. Izvolskis. Pirmiausia suabejojota, ar popiežiaus Leono XIII politika bus tęsiama po jo mirties. Toliau abejojama dėl pasiūlymo motyvų. Ir tai reikėtų pacituoti: „Kuo būtent šią minutę vadovaujasi Leonas XIII – ar nuoširdžiu noru praktiškai nulenkinti mūsų Romos katalikų dvasininkus, ar taip stipriai nuo kažkurio laiko užvaldžiusiomis jį utopinėmis svajonėmis apie galimybę patraukti mūsų Bažnyčią suvienyti su Roma. Tokiu atveju ar „Rusų“ katalikiška kolegija Romoje neskiriama vien tam, kad būtų sukurtas ginklas sėkmingiau pas mus platinti katalikišką propagandą ir paveikti mūsų visuomeninę mintį Romos sosto naudai“³⁴. Savo rašte Kitatikių departamento direktoriui A. Izvolskis pabrėžia, kad nereikia rimtai žiūrėti į tą planą, bet jis svarsto galimybę, jeigu vyriausybės būtų apsispręsta steigti panašią kolegiją, tai daryti už savus pinigus, o ne jų gauti iš popiežiaus. Kaip išeitį nurodo Romoje Šv. Stanislovo instituto pastatą su bažnyčia, kur to instituto patalpose su nedidelėmis sąnaudomis galima būtų atidaryti kolegiją³⁵. Tašką šioje istorijoje padėjo vidaus reikalų ministras Ivanas Goremykinas³⁶. Anot ministro, popiežius pasiūlymą įsteigti kolegiją Romoje pateikė kaip sprendimą

³² Žr.: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3301. Šioje byloje yra pora tokių dokumentų. 1. A. Izvolskio 1895 m. rugsėjo 5 d. pranešimas vidaus reikalų ministrui. Nr. 58. Išlikęs ne pats pranešimo tekstas, o 1907 m. padarytas išrašas. 2. A. Izvolskio 1895 m. rugsėjo 6 d. raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriui Aleksandriui Mosolovui.

³³ A. Izvolskio pranešimas vidaus reikalų ministrui. Nr. 58. 1895 09 05, ten pat, l. 6.

³⁴ Ten pat, l. 6–7.

³⁵ A. Izvolskio raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriui. 1895 09 6/18, ten pat, l. 2–3.

³⁶ 1895 m. lapkričio 10 d. atsakymo A. Izvolskiui išrašas, ten pat, l. 8–9.

įvairių problemų, kurios iškilo dėl Lenkijos Karalystės vyskupų priešinosi naujai tvarkai, laikant neteologinių dalykų egzaminus seminarijose. Tokiu atveju popiežiaus pasiūlymas negali būti sėkmingai įgyvendintas. Ministras nepritarė popiežiaus nuomonei, kad kolegija Romoje apsaugos kunigus nuo lenkų tautinės įtakos. Maža to: „Romoje kolegijos įsteigimas nedideliame skaičiui išrinktųjų, be abejonės, bus mūsų episkopatui tik naujas paskatinimas vietos seminarijose išsaugoti tą siaurą nacionalistinę kryptį, kurią teisingai smerkia Romos kurija“³⁷. Kitas ministro argumentas, kodėl netinkamas laikas steigti Romoje kolegiją – tai popiežiaus noras suartinti ir suvienyti Bažnyčias. Dėl to bet koks Rusijos vyriausybės žingsnis šia kryptimi būtų didelė klaida, to nesuprastų stačiatikiai Rytuose³⁸.

Kokie galėtų būti komentarai. Iš pateiktos medžiagos labai gerai matyti tas Rusijos imperijos valdžios institucijų požiūris į Vatikaną ir popiežių stereotipas, kuris egzistavo visą XIX amžių. Čia nė nepadėjo, atrodytų, pakankamai „prorusiškas“ popiežiaus pasiūlymas, nors apskritai kai kurie popiežiaus Leono XIII veiklos aspektai susilaukdavo gana palankaus Rusijos diplomatų vertinimo³⁹. Antras pastebėjimas susijęs su kunigų rengimo sistema Rusijos imperijos kunigų seminarijose. Ši sistema pagal Rusijos administracijos nuostatas turėjo ne labiau atitikti, sakykime, Katalikų Bažnyčios kanonų reikalavimus, o vykdyti valdžios norus, t. y. rengti esamai valstybinei santvarkai lojalius kunigus. Oficialus kolegijos įsteigimas Romoje būtų pakoregavęs jau nusistovėjusią kunigų mokymo tvarką. Kita vertus, iš straipsnio pradžioje pateiktos medžiagos matyti, kad Rusijos valdžia tuo metu neigiamai žiūrėjo į pačias kunigų studijas užsienio universitetuose.

Daugiau kaip dešimt metų niekas nesvarstė idėjos įsteigti Romoje kolegiją⁴⁰ ir tik 1907 m. vėl prisimintas šis sumanymas. Šį kartą iniciatyvos ėmėsi Rusijos valdžios institucijos. Turimi archyviniai dokumentai kol kas neleidžia tiksliai nustatyti, kada ir kas pirmasis pateikė pasiūlymą steigti Romoje kolegiją⁴¹. Iš surastų archyvinių dokumentų matyti, kad susirašinėjimas šiuo klausimu turėjo prasidėti 1907 m. pavasarį.

Apie sumanymą steigti kolegiją Romoje sužinome iš vidaus reikalų ministro konfidencialaus rašto užsienio reikalų ministrui⁴². Kodėl reikėjo kolegijos ir kaip manyta

³⁷ Ten pat, l. 8.

³⁸ Ten pat.

³⁹ В. П. Га й д у к, Диалог России с Ватиканом на рубеже XIX–XX вв. По новым архивным материалам, *Новая и новейшая история*, 1998, № 6, p. 37–39.

⁴⁰ Tiesa, M. Šeinmanas be datos nurodo popiežiaus Leono XIII pateiktą pasiūlymą Rusijos pasiuntiniui (ministrui rezidentui) Vatikane K. Gubastovui apie galimybę klierikams mokytis Romoje. K. Gubastovas pasiuntiniui paskirtas 1901 m. vasario 27 d. Tačiau iš autoriaus aprašymo labiau panašu į tai, kad kalbama apie 1895 m. pasiūlymą A. Izvolskiui, žr.: М. Ш е й м а н, min. veik., p. 223.

⁴¹ Kai kas teigia, kad iniciatyvos ėmėsi Piotras Stolypinas, tuometinis vidaus reikalų ministras ir Ministrų komiteto pirmininkas, žr.: Э. В и н т е р, min. veik., p. 462.

⁴² Vidaus reikalų ministro P. Stolypino raštas užsienio reikalų ministrui A. Izvolskiui, [1908 02 26], *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3301, l. 25–27. Šis raštas spausdintas rašomąja mašinėle, bet P. Stolypino nepasirašytas.

spręsti šį klausimą? Rašto pradžioje vidaus reikalų ministras prisiminė mūsų aptartą popiežiaus Leono XIII 1895 m. pasiūlymą. Kalbėti ministrą apie kolegijos Romoje steigimą paskatino nuolatiniai vyskupų priminimai, kad Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje per mažai vietų ir dėl to vyskupijų poreikiams labai trūksta kunigų su aukštuoju teologiniu išsilavinimu⁴³. Toliau ministras aiškina, kodėl reikėtų steigti kolegiją Romoje: „Vietų padidinimas Imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje būtų, matyt, pats paprasčiausias būdas tenkinti Romos katalikų vyskupijų poreikius turėti kunigų su aukštuoju dvasiniu išsilavinimu; tačiau sprendžiant šį reikalą, mano nuomone, nereikėtų iš akių išleisti ir valstybinės politikos uždavinių, susijusių su vienokiu ar kitokiu teologinių mokslų dėstymo klierikams organizavimu. Šiuo požiūriu aš negaliu nesiskaityti su patirtimi, kad baigę mokslą seminarijoje baltarusiai ir lietuviai, įstoję į akademiją, atsiduria siaurai nacionalistinių tendencijų lenkų aplinkoje, sudarančioje daugumą ir profesorių korporacijoje, ir tarp besimokančiųjų, kurių kompleksas daugiausia pasipildo lenkų tautybės asmenimis. Norėdamas vengti tokių nepageidaujamų reiškinių, aš pripažinau, kad labiau tinka surasti būdų įgyvendinti aukščiau pateiktą popiežiaus Leono XIII pasiūlymą, kad rusų klierikams būtų suteikta galimybė, gyvenant Romoje be jokių nacionalistinių ir politinių įtakų, lankyti paskaitas, skaitomas vietos universitetų teologijos fakultetuose“⁴⁴. Toliau ministras kalba, kaip jis išsivaizduoja kolegijos sutvarkymą. Į kolegiją Romoje turėtų būti siunčiama 20 seminarijų auklėtinių ir Sankt Peterburgo dvasinės akademijos teikimu dar 2 kunigai, kurie ten akademijos pavesti specializuotųsi iš kokio nors teologijos dalyko. Auklėtinių priežiūra patikima rektoriui ir jo padėjėjui. Kolegija galėtų įsikurti Šv. Stanislovo instituto patalpose, o bažnyčia tenkintų auklėtinių poreikius. Šalia paskaitų Romos universitetuose klausymo auklėtiniai būtinai turėtų studijuoti rusų literatūrą, kad per buvimo Romoje laiką neužmirštų rusų kalbos ir kad rusų literatūros pavyzdžiai stiprintų jų ryšius su tėvyne. Literatūrą galėtų dėstyti katalikų dvasinių reikalų agentas Romoje⁴⁵. Ministro rašte pateikta duomenų, kiek kainuotų kolegijos išlaikymas. Metams reikėtų 14 000 rb, iš kurių 2500 rb – rektoriui, 1500 rb – rektoriaus padėjėjui, dviejų kunigų ir 20 klierikų išlaikymui – 9006 rb 25 kp ir kitoms išlaidoms – 993 rb 75 kp⁴⁶.

Pasiūlymas rimtas ir svarstytas rimtai, bet prieš tai dar buvo atliktas nemažas parengiamasis darbas. Apie nuveiktą darbą liudija katalikų dvasinių reikalų agento Romoje raštas (atsakymas į Kitatikių dvasinių reikalų departamento 1907 m. gegužės 20 d. paklausimą), kuriame jis pateikia išsamius duomenis apie Romoje veikiančias Belgų, Portugalų, Prancūzų, Austrų kolegijas ir Germanikumą (Collegium Germanicum et

⁴³ Ten pat, l. 25.

⁴⁴ Ten pat, l. 25–26.

⁴⁵ Ten pat, l. 26–27.

⁴⁶ Ten pat.

Ungaricum)⁴⁷. Be pateiktų duomenų apie įvairių šalių kolegijas, rašto autorius siūlo rusų klierikams kolegiją steigti prie Šv. Stanislovo bažnyčios esančiuose namuose ir pateikia pasiūlymą, kaip patalpas pritaikyti klierikų reikalams. Be to, yra niekieno nepasirašyta pažyma, sudaryta pagal Belgijos kolegijos pavyzdį, su duomenimis apie išlaidas 20 klierikų ir 2 kunigų išlaikymui, kurias sudaro 14 000 rb metams⁴⁸.

Išsiuntus aptartą vidaus reikalų ministro raštą, prasidėjo konkretūs veiksmai. Įdomus šiuo atžvilgiu pasiuntinio S. Sazonovo pranešimas, kuriame jis apibūdino Vatikano poziciją⁴⁹. S. Sazonovas aprašo savo pasikalbėjimą su kardinolu Merri del Val. Pasak kardinolo, Romos kurija sveikina tokius Rusijos vyriausybės ketinimus. Jis pasiteiravo, ar apie šį projektą informuoti vyskupai tų vyskupijų, iš kurių bus siunčiami klierikai studijuoti. Į tai S. Sazonovas atsakė, kad, matyt, vyriausybė neatsiklausė vyskupų nuomonės, bet vargu ar vyskupai tam prieštarautų. Be to, vis tiek klierikus studijoms Romoje parinks vyskupai⁵⁰. Tiesa, S. Sazonovo spėjimas, kad vyriausybė nesikonsultavo su katalikų vyskupais, nėra visai teisingas. Iš tikrųjų duomenys apie ketinimą steigti kolegiją Romoje pasiekė ir atskirų vyskupijų hierarchus. Tai akivaizdžiai paliudija Seinų vyskupijos valdytojo prelado Juozapo Antanavičiaus veiksmai⁵¹.

Sugrįžus prie pasiuntinio S. Sazonovo pranešimo, reikia pacituoti kardinolo Merri del Val nuomonę, kur suformuluotas naujas pasiūlymas. Čia rašoma: „Išsiklausydamas į tai, kad aš kalbėjau apie vyriausybės norą paskirti kolegijai dalį Šv. Stanislovo instituto, kardinolas pastebėjo, kodėl gi vyriausybei nepasielgti pagal daugelio kitų šalių pavyzdį ir nepasiūsti iš pradžių kelių jaunų klierikų ir tas ar kitas čia esančias kolegijas, kurių dauguma sutiktų priimti juos už nedidelį mokestį. Taip pasielgė amerikiečiai, portugalai, čekai ir kiti, ilgus metus laikę savo klierikus įvairiose Romos kolegijose, daugiausia italų, ir tikrai paskutiniaus dešimtmečiais įsteigę savas nacionalines kolegijas. Rusijos vyriausybės tikslas būtų pasiektas ir jauni rusų klierikai būtų atskirti pačių rimčiausių studijų laiką nuo aplinkos, kurios poveikis pripažįstamas kaip pavojingas jų teisingo pilietinio auklėjimo požiūriu. Be to, vyriausybė turėtų, kardinolo nuomone, galimybę išmėginti praktinę Romos mokymo sistemos naudą iš pradžių neturint didelių materialinių išlaidų“⁵². Kaip matome, kardinolas Merri del Val Rusijos vyriausybei pasiūlė lyg ir kolegijos steigimo Romoje alternatyvą. Ar ši mintis surado atgarsį?

Išlikę vėlesni katalikų dvasinių reikalų agento Romoje raštai rodytų, kad kardinolo pasiūlymas susilaukė Rusijos vyriausybės dėmesio. Viename rašte nurodoma, kad

⁴⁷ Katalikų dvasinių reikalų agento Romoje (parašas neįskaitomas) raštas Kitatikų dvasinių reikalų departamento direktoriui V. Vladimirovui. Nr. 127. 1907 06 09/22, ten pat, l. 12–16.

⁴⁸ Ten pat, l. 22.

⁴⁹ S. Sazonovo pranešimas. Nr. 16. Roma, 1908 m. kovo 18/31, ten pat, l. 40–41.

⁵⁰ Ten pat, l. 40.

⁵¹ Varšuvos generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas vidaus reikalų ministrui. Nr. 1223. 1910 03 24, ten pat, f. 821, ap. 3, b. 945, l. 43. Plg.: A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 173–174.

⁵² Ten pat, f. 821, ap. 125, b. 3301, l. 41.

Rusijos pasiuntinio Vatikane prašymu kardinolas valstybės sekretorius Merri del Val rekomendavo tris kolegijas, kuriose galėtų gyventi klierikai iš Rusijos imperijos: tai „Pontificio Seminario Romano, vadinama Apollinare“, „Pontificio Collegio Leoniano“, „Capranica (Almo Collegio)“⁵³. Toliau plačiau aprašomoji kolegija vadinama „Apollinare“, o apie kitas dvi pažadama vėliau informuoti. Apibūdinamosios kolegijos auklėtiniai paskaitų klausydavo Grigaliaus universitete, kuris priklausė jėzuitų ordinui. Kaip žinome, bet kokia jėzuitų veikla Rusijoje buvo uždrausta. Tačiau, anot rašto autoriaus, į šią aplinkybę nereikia kreipti dėmesio: „Nors Grigaliaus universitetas yra jėzuitų rankose, bet klierikai jame tik klauso paskaitų ir auklėjamoji dalis šiam universitetui nepriklauso, o profesoriai net nepažįsta paskaitų klausytojų, tai, atrodytų, šio universiteto lankymas rusų klierikams nesudaro jokio pavojaus“⁵⁴. Kolegijoje galėtų gyventi nuo 10 iki 15 klierikų. Papildydamas ankstesnį savo raštą, agentas suteikė daugiau duomenų apie kolegijas Romoje, kuriose galėtų apsigyventi klierikai iš Rusijos⁵⁵. Pirmiausia pranešama, kad negali priimti auklėtinių „Pontificio Collegio Leoniano“. Palankiai atsiliepiama apie kolegiją „Capranica“, kuri buvo kardinolo M. Rampollos del Tindaro (buvęs popiežiaus Leono XIII valstybės sekretorius) žinioje. Tačiau ši kolegija galėjo apgyvendinti ne daugiau kaip tris auklėtinius ir rektorius pabrėžė: „Pageidautina, kad šie klierikai būtų vienos tautybės visokiems tautiniams nesusipratimams išvengti“⁵⁶. Agentas dar pateikė duomenų apie „Collegio Urbano de Propaganda Fide“, bet ji 1908–1909 m. dar negalėjo priimti auklėtinių. Apie mokymosi sąlygas šioje kolegijoje sakoma: „Teologijos kursas trunka 4 metus ir paskaitos skaitomos pačioje kolegijoje profesorių ne jėzuitų, po 3 metų auklėtiniai gali būti iššventinti kunigais. Šios kolegijos rektorius tarp kitko man išreiškė pageidavimą, kad siunčiamieji auklėtiniai nebūtų lenkai, nes jie laikomi labai neramiais, o kolegijoje jokia politika neleidžiama“⁵⁷.

Kaip reikėtų reziumuoti pateiktus faktus. Gal dar ne visus pavyko surasti archyvinis dokumentus apie Rusijos vyriausybės sumanymą 1907–1908 m. įsteigti kolegiją Romoje, bet galima tvirtai pasakyti, kad ši problema iš esmės svarstyta tik diplomatinio lygiu, arba, kitaip tariant, idėja neįgavo apčiuopiamesnio pavidalo. Antra vertus, sunku įsivaizduoti, kad tokia kolegija dėl ideologinių motyvų galėjo būti įsteigta, nors Rusijos vyriausybė ir turėjo savo politinius tikslus, t. y. norėjo lietuvius ir baltarusius kunigus (dokumentuose vartojamas terminas „rusų klierikai“) ugdyti atskirtus nuo lenkų įtakos. Tačiau jau pats idėjos iškėlimas tokiu aukštu lygiu yra svarbus įvykis.

⁵³ Katalikų dvasinių reikalų agento Romoje (parašas neįskaitomas) raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Nr. 117. 1908 04 28/05, ten pat, l. 43.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Katalikų dvasinių reikalų agento Romoje (parašas neįskaitomas) raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Nr. 126. 1908 05 12/25, ten pat, l. 47–48.

⁵⁶ Ten pat, l. 47.

⁵⁷ Ten pat, l. 48.

Lietuvių kolegijos sumanymai

Tokių tiesioginių sumanymų XIX a. pabaigoje ar XX a. pačioje pradžioje lyg ir nebuvo. Šiuo atveju galima kalbėti tik apie idėjos atsiradimą ar projekcijas ta kryptimi. Tačiau pirmaisiais Lietuvos Respublikos egzistavimo metais kilo panašus sumanymas, kurį organiškai galima susieti su prieš tai gvildenta tema. Tad pradėkime nuo idėjos.

Lietuvių kunigų, studijuojančių Romoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, jau buvo ne vienas. Kur jie apsisistodavo? Vienas iš centrų – tai Lenkų kolegija, bet jie gyvendavo ir kitose kolegijose. Žinoma, tautiškai susipratę kunigai pagalvodavo apie tuos laikus, kad gal kada nors Romoje bus įkurta sava tautinė kolegija. Tokią užuominą randame prelato Jurgio Narjausko užrašuose (Romoje studijavo 1899–1903 m.). Jis rašo: „Dažniau dar pasiginčyti teko apie vieno iš mūsų sumanymą įsteigti Ryme lietuvišką klierikų kolegiją“⁵⁸. Kas konkrečiai pateikė idėją, nenurodyta, bet viena aišku, kad svajonės apie lietuviškos kolegijos įkūrimą Romoje gyvavo nuo XX a. pradžios. Ta idėja galėjo reikštis ir tokia forma, kokią aprašo prelatas Ladas Tulaba⁵⁹.

Kaip tam tikrą projekciją link idėjos apie kolegiją Romoje lietuviams turėjo Seinų vyskupijos valdytojas prelatas Juozapas Antanavičius. Apie tai jau teko rašyti⁶⁰ ir čia nekartosime tų pačių faktų, bet reikia prisiminti projekto esmę. 1908 m. daugiausia Austrijos imperijos teritorijoje buvusių lenkiškų vyskupijų vyskupai sumanė įsteigti Romoje atvykusiems studijuoti kunigams bendrabutį, bet tam reikėjo pinigų. Į tų vyskupų raginimą atsiliepė Seinų vyskupijos valdytojas prelatas J. Antanavičius ir išsiuntinėjo raštą dekanams, ragindamas vyskupijos kunigus savanoriškai paaukoti pinigų projektui paremti. Bet greitai Rusijos valdžia sustabdė šios rinkliavos organizavimą. Kur čia lietuviška idėja? Žinoma, lenkų vyskupų išsiųstame rašte kalbama tik apie lenkus kunigus. Prelatas J. Antanavičius susirašinėjime su savo vyskupijos dekanais ir projekto autoriais pabrėžė, kad numatoma įstaiga bus skirta kunigams lenkams ir lietuviams. Iš to galima hipotetiškai samprotauti, kad neatmestina prielaida, jog vyskupijos valdytojui galbūt buvo nesvetima mintis apie Lietuvišką kolegiją ar panašiai. Bet tai tik spėjimai.

⁵⁸ Pirmoji lietuvių kelionė į Rymą 1908 metuose, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 1674, ap. 5, b. 94, l. 57. Plg.: A. K a t i l i u s, Piligrimai prieš 90 metų, *Aušra*, 1998, Nr. 18, p. 27.

⁵⁹ L. T u l a b a, *Romos popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kolegija (1948–1998)*, Vilnius, 1998, p. 9–10. Čia aprašoma JAV gyvenusio kunigo A. Briškos atvejis. Pacituosime A. Briškos laiško L. Tulabai ištrauką:

„Dievo skirtą man darbą turiu atlikti. Dar būdamas seminarijoje (St. Mary's seminary, Cincinnati) 1909 metais iš grįžusio iš Romos klieriko J. Riaubos pirmą kartą išgirdau apie įvairių tautų Kolegijas Romoje. Nuo to laiko didžiausias mano troškimas buvo įsteigti ir lietuvių Kolegiją Amžinajame Mieste“. Kun. A. Briška visą gyvenimą taupė pinigus ir nemažai jų paaukojo po Antrojo pasaulinio karo įkurtai lietuvių kolegijai Romoje.

⁶⁰ Žr. 1 nuorodą. Plg.: A. K a t i l i u s, *Į Vakarų Europos...*, p. 173–174.

Vis dėlto šioje vietoje reikėtų pasidomėti, ar prelatas J. Antanavičius išėjo „sausas“ iš šios istorijos. Šis atvejis įgavo aštresnę formą, kai buvo svarstomas prelado J. Antanavičiaus valstybinio apdovanojimo klausimas⁶¹. Suvalkų gubernatorius savo atsakyme Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriui gynė prelatą J. Antanavičių⁶². Palankų atsiliepimą apie prelatą pateikė Varšuvos generalgubernatorius⁶³. Prelatu J. Antanavičiui pateisinti pateikiamas ir toks argumentas: skelbdamas aukų rinkimą, jis vadovavosi „buvusio Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriaus 1907 m. lapkričio 27 d. pranešimu Nr. 6786 apie ministerijos pasiūlymą suteikti Seinų vyskupijos klierikams galimybę įgyti aukštąjį išsilavinimą projektuojamoje Romos kolegijoje“⁶⁴. Išeitų, kad prelado J. Antanavičiaus veiksmai buvo suderinti su vyriausybės nuostatomis ir dėl to ši aplinkybė – ne kliūtis gauti valstybinį apdovanojimą⁶⁵.

Iniciatyvos steigti lietuvių kolegiją Romoje ėmėsi kun. Jurgis Narjuskas, nuo 1919 m. rugsėjo 17 d. buvęs Lietuvos vyskupų įgaliotasis atstovas Vatikane. Kada jis pradėjo jūdinti šį klausimą, nėra aišku, bet 1920 m. pradžioje ši problema jau buvo svarstoma Lietuvos valdžios institucijų. Apie tai kalbama 1920 m. kovo 3 d. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos patarėjo ir Bažnyčios reikalų skyriaus vedėjo kun. P. Bielskaus rašte kun. prof. Pranciškui Būčiui⁶⁶, kuris tuo laiku redagavo Čikagoje leidžiamą laikraštį „Draugas“. Duomenų, kad P. Būčys būtų rūpinęsis šiuo reikalu, nepavyko aptikti ir jis pats apie tai nieko nerašo savo atsiminimuose.

Organizuoti Lietuvių kolegiją Romoje ėmėsi ir vyskupas Pranciškus Karevičius⁶⁷. Šiame rašte kun. P. Bielskus rašo: „J. E. Prezidentas pilnai pritaria Lietuvių Kolegijos

⁶¹ Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriaus A. Charuzino raštas Suvalkų gubernatoriui P. Stremouchovui. Nr. 2394. 1910 03 08, *LVIA*, f. 821, ap. 3, b. 945, l. 39.

⁶² Suvalkų gubernatoriaus P. Stremouchovo raštas Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriui A. Charuzinui. Nr. 5. 1910 03 20, ten pat, l. 40–41. Gubernatorius prelado J. Antanavičiaus asmenį apibūdina tokiais žodžiais: „Galiu pasakyti, kadangi aš asmeniškai pažįstu prelatą Antanavičių, kad jis, kaip lietuvis, ne toks polonofilas, kad sąmoningai veiktų siaurai nacionalistinių lenkų poreikių naudai, tuo labiau kad jam gerai žinoma ta nepalanki jo padėtis ir suformuota neteisinga reputacija, kurią jam sukūrė lenkai Romoje, kad jį sukompromituotų ir neleistų į Seinų vyskupo pareigas“.

⁶³ Varšuvos generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas vidaus reikalų ministrui. Nr. 1223. 1910 03 24, ten pat, l. 43.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ *LCVA*, f. 1674, ap. 5, b. 85, l. 5–6. Šiame rašte pateikiama motyvacija, kodėl reikalinga lietuvių kolegija Romoje (vienas motyvas „kuomet lenkai, Romoje įsigyvenę, užėmę prie Vatikano tvirtas pozicijas ir taip beglobdami mūsų tautos dvasios reikalus per Bažnyčią jau daug yra padarę žalos Lietuvai“) ir prašo, kad JAV lietuviai paremtų pinigais. Toliau sakoma: „Todelei ir tautiniu, ir socialiniu, ir dvasiniu žvilgsniu svarbu ir reikalinga yra Lietuvai įsigyventi Romoje, įkuriant ten Lietuvos Kolegiją. Lietuvos valdžia pritaria šiam sumanymui, kurs buvo jau mūsų pasiuntinio prie Šv. Sosto kun. dr. Narjausko sukeltas. Tečiaus Lietuvos valdžiai trūksta lėšų. Amerikos gi lietuviai visuomet giliai atjaučia savo Tėvynės reikalus ir eina jai pagalbon“.

⁶⁷ Užsienio reikalų ministerijos patarėjo kun. P. Bielskaus raštas vyskupui P. Karevičiui. 1920 04 17, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 79, l. 2–3. Plg.: *LCVA*, f. 1674, ap. 5, b. 85, l. 3.

steigimui Romoje, remdamasis ne vien savo asmenine nuomone, bet ir valstybiniu reikalu. Jis sutinka ir randa reikalinga duoti savo parašu raštą-atsišaukimą į Amerikos lietuvių L. Kolegijos steigimo Romoje reikalu, bet kadangi neužilgo susirinks Steigiamasis Seimas ir keisis Valdžia, tai senojo Prezidento raštas, nors ir tas pats asmuo būtų Prezidentu, vėliau liepos mėnesyje neturėtų tokio autoriteto Amerikos lietuvių akyse. Taigi Prezidento ar Valdžios kalbamojo rašto pagaminimas reikia atidėti vėlesniam laikui. Tuo tarpu svarbu – Jūsų Ekscelencijos raštai ir Šventojo Tėvo sutikimas. J. E. Prezidento nuomone, aukos turėtų būti renkamos ir visa propaganda varoma įsteigti Lietuvių Kolegijos Romoje namus, kuriuose galėtų prisiglausti ir Lietuvos atstovybė prie Vatikano⁶⁸. Netrukus vyskupas P. Karevičius savo ir kitų Lietuvos vyskupų vardu suteikė įgaliojimus kanauninkui J. Narjauskui, „nuvykus patogiu laiku į Ameriką, kreiptis į brolius lietuvius renkant aukas, reikalingas įkūrimui ir aprūpinimui Lietuvių Kolegijos Romoje“⁶⁹. Be to, vyskupas P. Karevičius parašė atišaukimą į JAV vyskopus ir raštą Šventajam Tėvui⁷⁰. Kanauninkas J. Narjauskas ruošėsi audiencijai pas popiežių⁷¹, bet ar ta audiencija įvyko, neturime duomenų. Dirvą aukoms rinkti J. Narjauskas rengė ir tarp JAV lietuvių⁷², kreipėsi į Lietuvos ministrą pirmininką⁷³ ir gavo jo pritarimą⁷⁴. Kan. J. Narjausko išvykimui į JAV buvo gautas užsienio reikalų ministro J. Purickio sutikimas ir kelionė numatyta 1920 m. rugsėjo ir spalio mėnesiais⁷⁵. Nepavyko aptikti duomenų, kaip įvykiai klostėsi toliau, bet kolegija Romoje nebuvo įsteigta.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Vyskupo P. Karevičiaus raštas kan. J. Narjauskui. Nr. 1081. 1920 04 23, *LCVA*, f. 1674, ap. 5, b. 85, l. 1. Plg.: *LVI A*, f. 1671, ap. 5, b. 79, l. 5.

⁷⁰ Vyskupo P. Karevičiaus pranešimas kan. J. Narjauskui. Nr. 1107. 1920 04 27 *LVI A*, f. 1671, ap. 5, b. 79, l. 6.

⁷¹ Kan. J. Narjausko raštas vyskupui P. Karevičiui. 1920 05 28, ten pat, l. 12. Šiame rašte sakoma: „Kolegijos reikalu, Jūsų raštu apsišarvojęs, eisiu šiomis dienomis pas Šv. Tėvą. Palaiminimą, žinoma, gausiu; bet rašto aukoms rinkti negausiu; bent arc. Correcti abejoja: savo seseriai Šv. Tėvas nedavė vieną kart ir apskritai niekam neduoda, nes norinčių rinkti labai kilniais siekiais yra per daug. Toje audiencijoje prašysiu, kad Šv. Tėvas pavestų mums namą ir Šv. Jurgio baziliką, kuri dabar gerokai apleista. Namus apraplatinę ir baziliką apsišvarinę, turėtume puikią Kolegijai rezidenciją“.

⁷² Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos tarybos sekretoriaus J. Karoso raštas J. Narjauskui. 1920 05 25, ten pat, l. 11. Jame rašoma: „Am. Liet. R. K. Federacijos Tarybos suvažiavime New York'e balandžio 22 š. m. kun. K. Urbonavičius Tautos Fondo Pirmininkas skaitė Tamstos laiškus Lietuvių Kolegijos Romoje steigimo reikalu. Visi atstovai Lietuvių Kolegijos Romoje svarbą pripažino ir kolegijos organizatoriams atvykus Amerikon parinkti tam begalo naudingam reikalui aukų, teiks jiems paramos Federacijos Taryba, Tautos Fondas ir Am. Liet. Raudonojo Kryžiaus Rėmėjų Draugija“.

⁷³ Kan. J. Narjausko raštas ministrui pirmininkui K. Griniui. 1920 07 19, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 134, l. 200.

⁷⁴ Ministro pirmininko K. Griniaus raštas kan. J. Narjauskui. Nr. 1318. 1920 07 20, *LCVA*, f. 1674, ap. 5, b. 85, l. 4.

⁷⁵ Kun. P. Bielskaus pranešimas kan. J. Narjauskui. Nr. 2529. 1920 07 22, ten pat, l. 7.

Pora pastebėjimų. Kaip ir anksčiau, pirmiausia reikia apibendrinti, kad veiksmas nutrūksta tuo metu, kai reikia imtis konkrečių darbų, nors ši kartą jau visai kitas politinis kontekstas. Antras pastebėjimas būtų toks, kad kolegijai įsteigti Romoje nepakako vien vyriausybės pritarimo, bet reikėjo ir materialinių išteklių. Dėl jų trūkumo lietuvių kolegija Romoje nebuvo įsteigta visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį.

Išvados

1. Rusijos imperijoje XIX a. antrojoje pusėje įvesta aukštųjų teologinių studijų sistema ribojo katalikų kunigų galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą (veikė tik viena katalikų dvasinė akademija Sankt Peterburge). Dėl to prasidėjo iš esmės valstybės nekontroliuojamas savaiminis procesas, kada kunigai patys vyko studijuoti į Vakarų Europą. Rusijos valdžia bandė administracinėmis ir kitokiomis priemonėmis kontroliuoti dvasininkų studijas užsienyje, o vėliau vykimas studijuoti buvo liberalizuotas. Kitas aspektas – tai pačios Katalikų Bažnyčios suinteresuotumas rengti Vakarų Europoje išsilavinusių kunigų elitą.

2. Įsteigus kolegiją Romoje, būtų sudarytos sąlygos pastovioms ir sistemingoms studijoms. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje atsirado pora kolegijos įkūrimo projektų: vieną pasiūlė popiežius Leonas XIII, o antrą Rusijos vyriausybė. Bet abu projektai daugiausia dėl politinių ir ideologinių motyvų liko neįgyvendinti.

3. Lietuvių kolegijos Romoje idėja kilo pačioje XX a. pradžioje studijuojantiems kunigams, bet nebuvo jokių galimybių ją realizuoti. Pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos valstybės metais atsirado konkretus lietuvių kolegijos Romoje įsteigimo sumanymas, kuriam pritarė Lietuvos dvasinė ir pasaulietinė vyresnybė. Tačiau lėšų trūkumas neleido jo paversti tikrove.

Gauta 2001 m. kovo mėn.

ATTEMPTS TO SET UP A COLLEGE IN ROME FOR THE CATHOLIC CLERGY OF THE RUSSIAN EMPIRE

Summary

ALGIMANTAS KATILIUS

In the second half of the nineteenth century the Russian Empire introduced a system of theological studies which restricted the possibilities for the Catholic clergy to obtain higher spiritual education (the only Catholic Academy was in St. Petersburg). Therefore Catholic priests began to leave for Western Europe to undertake further theological studies there. Thus, a spontaneous process was set

in motion which could hardly be controlled by the state. At first the Russian authorities sought to control the studies of the clergy by resorting to administrative and other means, but some time later studies abroad were tolerated. At the same time, the plans to set up a college in Rome were often discussed by the authorities. The Catholic Church was also interested in training its clerical élite in Western Europe.

The establishment of a college in Rome would have provided conditions for permanent and systematic studies. Two projects were appeared at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century: Pope Leo XIII proposed one in 1895, the Russian government proposed another in 1907–1908. However, both projects were not implemented mainly due to political and confessional reasons. It should be noted, however, that the Russian government was interested in this problem from the political viewpoint as well. In this way it intended to curb Polish influence on the Lithuanian or Belorussian priests (in official documents they were referred to as 'Russian seminarians'). Nevertheless, the very idea and its discussion in governmental circles was of great importance.

In the early twentieth century, clerical students studying in Rome proposed the idea of establishing a Lithuanian college, but there were no possibilities for its implementation. The first years of the independent Republic of Lithuania witnessed a revival of the idea. The ecclesiastical and governmental authorities supported it, but the lack of funds again prevented the implementation of the project.

Trumpai apie autorių

Algimantas K a t i l i u s (gim. 1959 m.), istorikas. Nuo 1996 m. Lietuvos istorijos instituto rankraštyno vedėjas. Tyrinėjimų kryptis – kunigų edukacija XIX–XX a.